

1986. – С. 4.

5. Цінько С. Навчання слухання (аудіювання) як виду мовленнєвої діяльності на уроках рідної мови // Українська мова і література в школі. – 2003. – № 1. – С. 15.

6. Капинос В.Й. Работа по развитию речи в свете теории речевой деятельности // Рус.яз. в школе. – 1978. – № 4. – С. 63.

Аннотация

Работа посвящена проблеме формирования связной речевой деятельности у студентов технического профиля обучения. Раскрывает формы и методы обучения и развития связной речи.

Пішванова В.О.

Київський національний економічний університет

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФЕНОМЕНУ ВИЩОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ КУЛЬТУРИ

Вища освіта належить до найважливіших аспектів життєдіяльності суспільства. Недарма її стан є об'єктивним показником рівня культури соціуму й міри „здоров'я” держави загалом. Виходячи з цього, в цивілізованих державах вища освіта має особливий суспільний статус, що свідчить про усвідомлення її ролі в соціальному і культурному прогресі людства.

Глобальний характер проблем, з якими зіткнулася світова громадськість наприкінці ХХ ст., а саме: посилення кризи ряду соціальних систем, нестабільність і зростання соціального напруження потребують вироблення нового підходу до оцінки соціальних функцій системи освіти. Сьогодні розвиток освітньої системи – не тільки найважливіша умова прогресу суспільства, а й усе частіше засіб його виживання, засіб демократизації, модернізації, вирішення таких гострих соціальних проблем, як безробіття, соціальна нерівність і соціальна нестабільність.

Мета даної статті – розкрити феномен вищої освіти в контексті культури.

Окреслена проблема привертає до себе увагу багатьох дослідників: філософів, істориків, педагогів та ін. Як правило, в одному напрямку у розкритті цієї проблеми йдуть російські та українські вчені: Гусинський Е.М., Корженко В.В., Мельничук О.М., Пазенок В.С., Турчанінова Ю.І. та ін.

Чимало дослідників погоджується з тим, освіта перш за все має міститися у фундаменті нової стратегії розвитку людства, даючи змогу забезпечити перехід „від стратегії природи до стратегії Розуму” (М.М.Моїсеєв), тобто йти до стратегії стійкого розвитку цивілізації. Нова картина світу на початку ХХІ ст. потребує формування і нової парадигми освіти.

У цьому сенсі людством накопичено певний досвід. Адже, починаючи з Просвітництва, багато західних країн неодноразово опинялися в ситуації кризи, і для

виходу з неї не придумано кращого засобу, ніж реформування освіти з метою адаптації її до майбутнього, вивільнення від пут архаїки і консерватизму, що у свою чергу дає змогу без катаклізмів перебороти розрив між старим і новим. Та й нині ось уже чверть століття в різних країнах світу вченими опрацьовується концепція освіта для XXI століття, виробляється і водночас коригується нова її парадигма, провідною ідеєю якої має стати вдосконалення певних адаптивних можливостей людини, їх гнучкості у застосуванні до умов життєдіяльності у майбутньому [1]. Це особливо важливо, оскільки сьогодні людство зустрілося із посиленням найрізноманітніших криз – екологічної, інформаційної, демографічної, національної тощо. І воно свідомо звертається до випереджаючо адаптивних можливостей освіти. Не випадково XXI століття було проголошено ЮНЕСКО „Століттям освіти”.

До цього слід додати, що XX століття перекреслило стару модель рівномірного поступового розвитку, стверджуючи визначальну роль гуманітарних наук, зокрема філософії, у формуванні сучасної світоглядної парадигми, що розгортається у контексті оновлення методологічного потенціалу когнітивних наук, теоретичної рефлексії над подіями складного і суперечливого соціального світу [2].

З огляду на сказане, освіта має бути орієнтованою на загальнокультурну, гуманістичну парадигму, яка передбачає зміну системи цінностей, характерних для техногенного суспільства. Нова ситуація у світі, яка характеризується в різний час як „занепад Європи” (О.Шпенглер), „розум на межі” (Г.Уеллс), „смерть духу культури” (М.Бердяєв), „саморозпад культури” (М.Мамардашвілі), „екзистенціалістська криза” (В.Франкл), „деструктивність людини” (Е.Фромм), „духовна криза європейської культури” (М.Трубников) і т.п., вимагає і нових шляхів і концепцій освіти, розуміння її як справді соціально-культурного інституту, який забезпечує вільний і творчий розвиток особистості.

За цих умов освітяни і педагоги мають відмовитися і від розуміння мети освіти як формування виключно необхідних державі якостей особистості. Метою освіти має стати особистість як важлива цінність, створення умов для її якнайширшого і гармонійного розвитку, вивільнення від рамок вузької функціональності.

Вирішенню цього завдання мають слугувати закладені в основу концепції освіти принципи гуманізму, згідно з якими педагогіка буде сприйматися як специфічний розділ людинознавства, а сама освіта – як найважливіша складова духовної культури.

Як відомо, освіта досі вводить людину у певне соціально-культурне середовище. Ставши носієм культурно-історичних цінностей, людина в процесі свого життя сприймає і репродукує ці цінності, або прагне до творення нових культурних реалій. Стан культури народу є основою, базисом, на якому, за А.Дістервегом, розвивається нове покоління людей. Тому даний ступінь культури, на якому знаходиться суспільство, на перше місце в роботі вищої школи і всієї системи освіти в цілому

висуває вимогу чинити доцільно, тобто діяти у відповідності з вимогами культури як такої і виховувати інтелігентних, освічених людей.

Традиції „людиновимірності” соціального буття розроблялися ще в добу Ренесансу і набули нового поштовху в часи Просвітництва. В 70-ті роки ХХ ст. західні соціальні філософи почали усвідомлювати, що високодуховний, гуманістичний соціум стає основоположним критерієм розвитку суспільства [3].

До речі, тлумачення духовності як раціонального рівня буття, або тільки естетичного рівня життя є помилковим. Об’єктивно духовність – це відображення в людській свідомості морального закону буття. Саме гуманітарні знання, загальна культура відкривають можливість, крім цілісного сприймання світу, ще й глибоко моральне його сприйняття.

Духовність як етичний вимір буття передбачає моральну поведінку як необхідний засіб реалізації людиною свого життя, її орієнтації у життєвому світі. Якщо людина моральна, формує своє внутрішнє життя та його умови відповідно моральному закону (маються на увазі абсолютні етичні принципи), то вона є духовною. Духовність – це втілення в людській індивідуальності морального закону буття, це мовби „соціальний інстинкт самозбереження людини.

Бачення людиною предметного світу, оточуючої дійсності залежить від духовного базису її історичної діяльності. В нашій філософській і культурологічній літературі вже простежуються аспекти дослідження духовного буття людини. Вони передбачають виділення як мінімум рівня рефлексорного і рівня буттєвого. В останньому укорінений певний сенс – практичний, моральний, етичний. У даному розумінні можна говорити про онтологізовану етику, онтологізовані корені смислової складової свідомості, про філософію виховання, мета якої – формуванні духовно збагаченої особистості.

По-справжньому духовна особистість – особистість не просто морально свідома, а й морально суверенна, яка вільно будує своє життя на основі певної шкали моральних цінностей, які мають загальнолюдську перспективу. Культура вже у своїх підвалинах неминуче припускає певний ступінь свободи, здатність людини виходити за межі природної необхідності і створювати щось надлишкове по відношенню до неї. Саме в моральній сфері має сенс вільне самовизначення особистості, яке поєднує в собі свободу і необхідність, всезагальність і особливість, універсалізм і конкретну подійність.

Виходячи з цього, необхідно створювати механізм кооперації науки і освіти і на її основі формувати загальну програму удосконалення вищої освіти, яка містить розвиток творчого гуманітарного мислення майбутніх спеціалістів. Тут варто використати багатий досвід таких великих вчених, як В.Вернадський, О.Богомолець, Б.Патон та ін., які зробили великий внесок у моральність науки, у створення культурно-морального

середовища творчого інтелекту.

Коли ми говоримо про певний духовний базис діяльності людини, від якого залежить її бачення світу і якість її історичної діяльності, де духовність розуміється як етичний рівень буття, що ґрунтується на основі загальнолюдських цінностей, то йдеться про аристократизм духу людини.

Духовне життя принципово відрізняється від життя суспільного, воно не детерміновано соціальним середовищем, має інші витoki своїх духовних сил. Інтелект аристократичний, тому що потребує прагнення до досконалості і пов'язаний з відповідальністю. Свобода аристократична, тому що пов'язана із совістю. Ось чому прояв гідності і честі, що складають моральність людини, не залежить від ситуації. Аристократичній культурі властиве свідоме служіння надособистісній меті, великому цілому. Усвідомлюючи свою незалежність і свободу, люди духу і інтелекту вбачають свою соціальну місію у служінні суспільству шляхом розуму і творчості, що сприяє формуванню певної масової свідомості в суспільстві.

Існування аристократизму в культурі – об'єктивне явище, що є наслідком справжнього визнання авторитету науки, творчої діяльності, духовності цивілізованого суспільства, і поняття „еліта” тут відокремлюється від соціального базису і розглядається тільки як духовне поняття. В культурі завжди є начало аристократичне і начало демократичне. Без начала аристократичного, без підбору якостей висота і досконалість ніколи не були б досягнуті. Аристократичній культурі притаманна органічна цілісність, ієрархічність, де вищий і нижчий щаблі взаємопов'язані і взаємовпливові.

Програма гуманізації освіти в Україні спрямована на створення умов становлення української еліти світового рівня, високий професіоналізм якої ґрунтується на єдності інтелектуальних, моральних і духовних начал, що дає можливість здійснювати творчу професійну діяльність у відповідності з потребами поступу суспільства на основі культурних цінностей і гуманістичних ідеалів істини, добра, справедливості, краси, адекватних XXI століттю. В результаті вища освіта отримує проєкцію на хід природного розвитку культури в цілому, охоплюючи всі суттєві елементи цієї системи. Так створюється база для осягнення, засвоєння і наступного використання у професійній діяльності спеціаліста світової і вітчизняної культурної спадщини.

Звернення до культури людини, до її духовного світу диктується не тільки традиційними уявленнями про людину, а й плюралістичністю поглядів на освіту і засоби її набуття, на людину та її розвиток, на життя та його смисл, що має стати домінантою розвитку нашого суспільства [4].

Розглядаючи загальноосвітній інтелектуальний потенціал людини як головну умову цивілізованості суспільства, можна зробити висновок, що проблема розвитку особистості повинна ставитися і вирішуватися як проблема досягнення добробуту

суспільства. Тому, найважливіше завдання, яке потрібно вирішувати у процесі гуманізації вищої освіти – це вплив на формування та розвиток духовних потреб особистості, інтенсифікація її інтелектуального зростання.

Це має багато в чому визначати стан справ у системі освіти і підготовки спеціалістів у вищій школі. Але гуманізація в сфері науки, вищої освіти не зводиться тільки до більш широкого викладання чисто гуманітарних дисциплін. Зокрема, сучасному виробництву потрібен новий тип фахівця, що має не тільки емпіричні, вузькоспеціальні знання, широку загальнотехнічну ерудицію, а також і знання основ багатьох гуманітарних та соціально-економічних наук. Не тільки спеціальні знання, висока професійна підготовка, а й загальна культура людини є обов'язковою умовою праця для все більш значної кількості робітників. Інтелектуальний розвиток суб'єктів суспільного прогресу, зростання їхньої творчої активності повинні супроводжуватися збагаченням їхньої духовної культури. Це співвідноситься з принципом культуродоцільності, який був обґрунтований у працях німецького педагога Ф. А. В. Дістервега (1790-1866), автора теорії розвиненої освіти. Його сутність полягає в тому, щоб у процесі виховання і освіти враховувати соціально-культурні умови, в яких знаходиться людина.

Культурологічний підхід до освіти передбачає зміну традиційної системи знань, умінь, навичок, які формуються в межах конкретних навчальних дисциплін.

Останніми роками на хвилі гуманітаризації вищої освіти стала змінюватися система підготовки викладачів соціально-гуманітарних дисциплін. У вищій освіті почали відбуватися процеси, які можна назвати „тотальною університетизацією”. Практично в Україні не залишилося вищих навчальних закладів, які б не змінили назву, додавши при цьому слова „академія” або „університет”. З'явилося багато недержавних університетів. Разом з тим слід визнати, що велика кількість університетів не спричинила корінної зміни ситуації з підготовкою кадрів, оскільки зміна „вивіски” здебільшого передбачає суто косметичні операції: введення одного або декількох гуманітарних курсів, зміну структури і статусу колишніх суспільствознавчих кафедр тощо. Все це створює додаткові труднощі, оскільки здійснення широкомасштабної реорганізації системи освіти не було належним чином забезпечене підготовкою спеціалістів нового типу.

Як свідчить практика, набуття університетського статусу не завжди супроводжується розширення змісту діяльності закладу і зростанням якості освіти. Університетом (від лат. universes – весь, взятий у сукупності) прийнято називати багатопрофільний вищий навчальний заклад, який здійснює підготовку широкого кола спеціалістів.

Автором знаменитої лекції з пророчою назвою „Ідея університету”, став англійський кардинал, педагог і філософ Джон Генрі Ньюмен (1801-1890 рр.), який

звернув увагу сучасників на необхідність піднесення університетів і підвищення їх ролі у розвитку концепції ліберальної освіти. Зміст його концепції полягав у тому, що університетська освіта орієнтована на потреби не суспільства в цілому, а на потреби культурного і інтелектуального розвитку конкретної людської особистості.

Ідея університету стала настільки невичерпною темою, що її обговорення привернуло увагу багатьох вчених, філософів і педагогів. Цікаві думки про зв'язок культури і університетської освіти висловив іспанський письменник і філософ Хосе Ортега-і-Гасет (1883-1955 рр.) у книзі „Місія університетів” (1930 р.). Цю місію він вбачав у підвищенні загальної культури майбутнього спеціаліста. Розв'язання завдань культурного відродження людини, на думку Х.Ортеги-і-Гасета, можливо через створення в університетах у якості своєрідного ядра факультету культури, основна функція якого буде в культурному синтезі ідей свого часу [5, с.59]. Ідею університетів розробляв і представник німецького екзистенціалізму Карл Ясперс (1883-1969 рр.), який акцентував увагу на виховній ролі університетів, вбачав їх завдання у дослідженні, передачі знань (освіті), насамперед, у розвитку культури [6, с.148].

Цей перелік можна продовжити іменами вітчизняних вчених і мислителів, які закликали розвивати університетську освіту. Згадаймо лише роботи М.І.Пирогова („Чого ми бажаємо?”, „Університетське питання”), в яких проаналізовані проблеми становлення і перспектив розвитку університетів. Виходячи з основоположних ідей, висловлених вченими і мислителями, можна виділити основні риси університетської освіти: універсалізм; науковість; системність; гуманітарну спрямованість; традиціоналізм. Відмінності між університетською освітою, таким чином, полягають в тому, що університети дають ґрунтовнішу наукову підготовку, а професійні вузи – спеціальну. Іншими словами, можна сказати, що університетська освіта будується, виходячи з моделі „класично освіченої людини”, а вузівська – з моделі „культурного спеціаліста”.

Оскільки для університетської освіти характерно наближення підготовки до класичної, то, заявивши університетський статус, неможливо обмежитися лише зміною вивіски, потрібно створювати вуз справді нового типу. Треба відмовитися від технократичного мислення і озброїтися ідеями універсалізму В.І.Вернадського, Тейяра де Шардена, Альберта Швейцера та інших вчених, мислителів, які зрозуміли, що тільки гуманізація освіти, морального осмислення шляхів розвитку і перспектив науки і техніки можна підійти до нового життя, до нової культури, до нової системи освіти. Тільки відчувши „благоговіння перед життям”, лікар не буде здатний на черствість, вчитель – на моральне бездушся, інженер – на технологічну сліпоту.

Ще в 90-х роках фахівці застерігали про тенденцію, що в Україні значна кількість студентів вузів відзначається невисоким рівнем пізнавальної активності, пасивно-споглядальним типом сприймання інформації та реальної дійсності, відсутністю

інтересу до навчання [7, с.9]. Це, в свою чергу, обумовлює мотивації у поведінці і спілкуванні, коло інтересів та потреб. Внаслідок цього і робітник, який включається у процес виробництва, у процес суспільного життя характеризується інертністю мислення, відсутністю ініціативи, суспільно-політичної активності, нездатністю самостійно прийняти рішення в критичній ситуації.

На наш погляд, причина полягає у конкретних процесах, перебіг яких у суспільстві відбувається занадто суперечливо. З одного боку, набирають темпів тенденції гуманізації суспільних відносин, закладаються основи соціальної поведінки особистості. Для неї характерні високий рівень життєвої активності, свідома участь у всіх процесах, що відбуваються в Україні. З іншого боку, подолання кризових явищ в економічній і соціально-політичній сферах відбувається надто інертно, з деяким рівнем соціального напруження в суспільстві. А тому створюється атмосфера нестабільності, розчарування, невпевненості та соціального незадоволення. Причиною цього є девальвація ціннісних орієнтирів і мотивацій праці, що призводять до формування байдужо-споглядального, пасивно-приспосувального типу соціальної поведінки. Морально-психологічним наслідком цього є байдужість до деформації і деструктивних змін у державі, до виробничих справ, до своїх професійних обов'язків.

Отже, вища освіта в сучасній Україні – феномен як культурного, так і соціального значення. Фахові, моральні, інтелектуальні шаблі освіти у своєму синтезі слугують вихованню духовно-розвиненої особистості – гідного представника суспільства, спеціаліста і людини. Доцільність освіти – в практичній реалізації засвоєних знань, в якості громадської думки та стабільності суспільства.

Переосмислення цінностей у сфері культури і освіти, корінна трансформація системи освіти, зміна орієнтирів в педагогічній діяльності – ці та інші процеси, пов'язані в нашій країні, потребують свого осмислення для визначення найдійовіших програм культурологічної підготовки студентів.

Використана література:

1. Корженко В. Філософія виховання: зміна орієнтацій: Монографія. – К.: Вид-во УАДУ, 1998.
2. Пазенок В.С. До проблеми становлення сучасної світоглядної парадигми // Наукові записки. – К.: Києво-Могилянська академія, 2002. – Т. 20. Філософія та релігієзнавство.
3. Кравченко И.И. Общественный кризис XX века и его отражение в ряде западных концепций // Вопросы философии. – 2001. – № 8.
4. Гусинский Э.Н. Турчанинова Ю.И. Введение в философию образования. – М.: Логос, 2000.
5. Ortega y Gasset H. Misson der Universitaeten // Gesammelte Werke/ Stuttgart, 1956. – Bd.3.
6. Thurnik M. High Schools in Society Today. – L., 1979. – P.148.
7. Дмитриева М.С., Чертищева Е.В. Основные принципы гуманизации учебного процесса в высшей школе // Культура, человек, образование. Тезисы докладов международной конференции. – М., 1996.

Анотація

В статтє изложєны методологическє аспектє феномена высшего образования в контексте гуманизации, адаптации, социализации и культуры.

Постоян Т.Г.
Одеський сільськогосподарський університет

**УРАХУВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ ПРОБЛЕМАТИКИ
ПРИ ФОРМУВАННІ НАВЧАЛЬНИХ ПРОГРАМ ПІДГОТОВКИ
ФАХІВЦІВ В ГАЛУЗІ ЗЕМЛЕВПОРЯДКУВАННЯ ТА КАДАСТРУ**

Гендер – поняття, що увійшло у вжиток з соціології і визначає соціальну стать людини на відміну від біологічної статі, соціально-рольовий статус, який визначає соціальні можливості кожної статі в освіті, професійній діяльності, доступ до влади, сімейні ролі та репродуктивну поведінку.

Гендер – це складний соціально-культурний конструкт, який відображає відмінності в ролях, поведінці, ментальних і емоційних характеристиках між чоловічим і жіночим. Гендер конструюється через певну систему соціалізації, розподілу праці та існуючі в суспільстві культурні норми, ролі і стереотипи.

Гендерна рівність в Україні визначається забезпеченням дівчат і юнаків, чоловіків та жінок рівними правами де-юре, наданням їм рівних можливостей, умов і рівного відношення до них у всіх сферах життя і суспільства. Принципи гендерної рівності наявні у всіх нормативно-правових документах, що вийшли за роки незалежності України. В українському законодавстві немає документів де прямо, чи побічно проголошувалась би нерівність за статевою ознакою. Так у статті 24 Конституції України наголошується: “Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками. Рівність прав жінки і чоловіка забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці та винагороді за неї, спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров’я жінок, встановленням пенсійних пільг, створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством, правовим захистом, матеріальною і моральною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям”.

Сьогодні, однак, визначається те, що рівність у правах (де-юре) не обов’язково призводить до фактичної рівності в правах (де-факто). Такому стану речей сприяють гендерні стереотипи, що являють собою набір загальноприйнятих норм і суджень, які